

Stanisław Ciesielski

Uwagi na marginesie biuletynu "Obwód Kaliningradzki"

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 315-319

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ARTYKUŁY RECENZYJNE i POLEMIKI

Stanisław Ciesielski

Uwagi na marginesie biuletynu „Obwód Kaliningradzki”*

Jednym z podstawowych warunków skutecznego działania we wszystkich dziedzinach życia społecznego jest dostęp do informacji. Banalność tego stwierdzenia bynajmniej nie zmniejsza wagi kryjącego się za nim problemu. Różnorodność i zarazem rozproszenie wielu informacji stwarza zapotrzebowanie na profesjonalnie przygotowywane serwisy, zwłaszcza tematyczne, zwalniające ze znużających niejednokrotnie poszukiwań. Inicjatywą zmierzającą w kierunku stworzenia tego rodzaju serwisu jest ukazujący się w Olsztynie biuletyn pt. „Obwód Kaliningradzki. Przegląd faktów, wydarzeń, opinii”.

Biuletyn jest miesięcznikiem o objętości poszczególnych numerów 34—64 stron. Czasopismo przygotowuje dwuosobowy zespół: Edmund Wojnowski (redaktor) i Tadeusz Baryła (sekretarz redakcji). Wydawcą jest Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, a materiały wykorzystywane w biuletynie gromadzone są dzięki środkom finansowym Komitetu Badań Naukowych. Dotychczas ukazało się 13 numerów tego czasopisma, z tego dziewięć w roku 1995.

Podtytuł omawianego periodyku: „Przegląd faktów, wydarzeń, opinii”, zdaje się wskazywać cele, jakie stawia sobie jego redakcja. Zasadne wydaje się wszelako pytanie, czy biuletyn ma przede wszystkim zapoznawać czytelnika z różnorodnością opinii na temat wydarzeń związanych z obwodem kaliningradzkim, czy też być przede wszystkim jego rodzaju kroniką wydarzeń, czy wreszcie ma łączyć oba te cele, a w takim razie powstaje pytanie o zasady prezentacji materiału informacyjnego. Uważna lektura dziewięciu numerów „Biuletynu” wydanych w 1995 r. nie pozwala jednoznacznie odpowiedzieć na powyższe pytania.

Układ stałych działów eksponuje kryterium proweniencyjne podawanych informacji. Owe działy to: „Przegląd prasy niemieckiej”, „Przegląd prasy rosyjskiej”, „Przegląd prasy litewskiej” (od nr. 5/1995) i „Dokumenty”. W dziewięciu numerach wydanych w 1995 r. przeglądy prasy rosyjskiej zajęły w sumie 63% objętości i zamieszczane były we wszystkich numerach, zajmując średnio w każdym 65% miejsca. Przeglądy prasy niemieckiej występowały niemal we wszystkich numerach i zajmowały średnio 8% objętości numeru, a w sumie w numerach 1—9 — 13% biuletynu. Wreszcie przeglądy prasy litewskiej, zamieszczone w numerach 5—8, stanowiły średnio 17% objętości numeru, a w sumie w numerach 1—9 wypełniły 9% objętości. Rubryka „Dokumenty” pojawiła się w numerach 1, 2, 4, 7 i 9, zajmując w nich średnio

---

* *Obwód kaliningradzki. Przegląd faktów, wydarzeń, opinii.* Biuletyn Towarzystwa Naukowego i Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.

23% miejsca (ale głównie za sprawą nr. 7, gdzie rubryka ta wypełniła 52% zeszytu), a w sumie 15%.

Strukturalny podział na rubryki istniał tylko w obrębie działu „Przegląd prasy rosyjskiej”, tj. najbardziej rozwiniętego działu „Biuletynu”. We wszystkich numerach wystąpiły dwie rubryki: „Sytuacja polityczna i społeczna” oraz „Duma obwodowa”, zaś niemal we wszystkich: „Gospodarka Obwodu Kaliningradzkiego” i „Współpraca gospodarcza Kaliningrad — Polska”. Za stałe rubryki uznać też należy: „Współpraca gospodarcza Kaliningrad — Niemcy”, „Administracja Obwodu Kaliningradzkiego” oraz „Partie polityczne i ruchy społeczne”. Incydentalnie pojawiają się także inne rubryki, np.: „Życie religijne”, „Wolna Strefa Ekonomiczna «Jantar»”, „Współpraca gospodarcza Kaliningrad — Litwa” i inne. Dobór rubryk wydaje się w sposób właściwy wskazywać na główne obszary, które wyznaczają specyfikę problematyki biuletynu. To właśnie analiza poczynań władz obwodu oraz władz Federacji Rosyjskiej wobec obwodu, sytuacja społeczno-ekonomiczna i polityczna w obwodzie oraz stosunki — przede wszystkim gospodarcze, ale nie tylko — obwodu z sąsiadami, Rosją i Niemcami wyznaczają główne nurty wydarzeń.

Obwód kaliningradzki, rosyjska enklawa nad Bałtykiem egzystująca głównie dzięki dotacjom z budżetu centralnego, przeżywa poważne załamanie gospodarcze. W sytuacji, gdy zdecydowana większość przedsiębiorstw pracuje w oparciu o import surowców, istnienie barier celnych oddzielających obwód od Rosji powoduje nieopłacalność ogromnej części produkcji. Zasadniczy cios gospodarcze obwodu zadało zniesienie przez rząd centralny ulg celnych i podatkowych wcześniej mu przyznanych. W efekcie dramatycznej sytuacji gospodarczej i szalejącej inflacji ponad połowa ludności żyje poniżej granicy ubóstwa. Systematyczne pogarszanie sytuacji zarówno w wymiarze bezwzględnym, jak i w stosunku do innych części Federacji Rosyjskiej, rodzi nastroje społeczne niezwykle niebezpieczne dla sytuacji w samym obwodzie, ale i dla jego otoczenia. Jest to tym istotniejsze, że skutki głębokiego załamania gospodarczego w bardzo poważnym stopniu odczuwa także armia i Flota Bałtycka. Tymczasem trwają, a nawet nasilają się, spory o przyszłą rolę i status obecnego obwodu. W Rosji na porządku dziennym stoi pytanie: czy Federacja jest zainteresowana utrzymaniem wyjścia na Bałtyk w postaci tego rodzaju enklawy, a jeśli tak, to czy jest zainteresowana obwodem strategicznie i gospodarczo, czy też tylko strategicznie. Od rodzaju odpowiedzi zależy nie tylko przyszłość samego obwodu, ale także układ stosunków w całym regionie, tym bardziej że Rosja nie jest jedynym podmiotem zainteresowanym losami Kaliningradu. Na Litwie, uwarżliwionej na strategiczne zagrożenie przez obecność potężnego garnizonu rosyjskiego, oprócz pretensji formułowanych w formie hasła o obwodzie kaliningradzkim jako ziemi Bałtów, widoczna jest tendencja do poszukiwania rozwiązania polegającego na utworzeniu Republiki Bałtyckiej, stanowiącej wieloetniczne państwo poddane w jakiejś formie kontroli międzynarodowej. Pewne dążenia separatystyczne zarysowały się zresztą w samym obwodzie, co wydaje się zrozumiałe na tle polityki Moskwy wobec enklawy. Z politycznego punktu widzenia byłoby to rozwiązanie atrakcyjne dla Niemiec, a w każdym razie dla niektórych środowisk niemieckich, otwierałoby bowiem znacznie szersze możliwości ekspansji ekonomicznej, a zapewne i politycznej, dotychczas blokowane przez Moskwę. Inna koncepcja, pojawiająca się często w różnych kontekstach, to idea demilitaryzacji

obwodu kaliningradzkiego, której nośność rząd rosyjski stara się zniweczyć, wiążąc możliwość rozważań na ten temat z blokadą przyjęcia do NATO państw środkowoeuropejskich i bałtyckich. Tymczasem Niemcy w różnoraki sposób zabiegają o uzyskanie coraz szerszych wpływów na obszarze samego obwodu, jak i budują przesłanki wywierania presji na Moskwę co do dalszych losów enklawy. Wszystkie te problemy — i wiele innych — znajdują niezwykle interesujące oświetlenie w materiałach publikowanych na łamach biuletynu.

O ile wybór głównych problemów poruszanych w biuletynie i przyjęta struktura rubryk w obrębie „Przeglądu prasy rosyjskiej” nie budzą wątpliwości, to zaszeregowanie danej notatki do konkretnej rubryki niejednokrotnie musi wywoływać zastrzeżenia, niekiedy poważne, bowiem na błędach w tym zakresie traci przejrzystość konstrukcji biuletynu. Oto np. w nr. 1/1995 oświadczenie Dumy Obwodowej nt. wojny w Czeczenii podano w rubryce „Sytuacja polityczna i społeczna”, choć spodziewać należałoby się tego materiału raczej w rubryce „Duma Obwodowa”; podobnie w nr. 2/1995 zlokalizowano informację o uchwale Dumy w sprawie sytuacji w obwodzie i uchwałę sprzeciwiającą się odtwarzaniu niemieckich nazw miejscowych w obwodzie. Równocześnie w nr. 1/1995 informację pt. „Obcokrajowcy polubili rosyjski Zachód” wprowadzono do rubryki poświęconej Dumie, choć nie miała z omawianą tam problematyką żadnego związku. W nr. 1/1995 w rubryce „Sytuacja polityczna i społeczna” znalazło się aż pięć notatek na temat wojny w Czeczenii, która w tym okresie była jednym z ważniejszych przedmiotów zainteresowania opinii publicznej. Jednak z niezrozumiałych powodów notatkę o sprzeciwie wobec udziału w tej wojnie żołnierzy z obwodu pomieszczono w rubryce „Partie polityczne i ruchy społeczne”. W nr. 2/1995 na sześć notatek stanowiących rubrykę poświęconą niemiecko-kaliningradzkiej współpracy gospodarczej do zagadnień ekonomicznych odnosi się tylko jedna, pozostałe zaś podejmują odmienną tematykę. Również w rubryce „Współpraca gospodarcza Kaliningrad — Polska” znaczna część materiałów nie jest związana z tytułową problematyką, jakkolwiek omawia stosunki „polsko-kaliningradzkie”. Wydaje się, że liczba podanych tu przykładów z zaledwie dwóch numerów biuletynu jest wystarczająca, by sugerować redakcji uważniejszy podział tematyczny zawartości. Należy wprawdzie przyznać, że w kolejnych numerach liczba tego rodzaju wątpliwych zaszeregowień wyraźnie zmalała, ale nadal się one pojawiały, niekiedy w sposób wyjątkowo zaskakujący. Np. niesłuchanie ważny dokument, jakim jest projekt Statutu Obwodu Kaliningradzkiego, został częściowo opublikowany w nr. 8/1995 w rubryce „Duma Obwodowa”, a częściowo w nr. 9/1995 w rubryce „Dokumenty”.

W wydawnictwie tego rodzaju, jak omawiany biuletyn, podstawową kwestią jest dobór źródeł informacji. Bez wątpienia głównym takim źródłem jest prasa rosyjska wydawana w obwodzie, w mniejszym stopniu niemiecka i litewska. Tę ostatnią zaczęto uwzględniać od majowego numeru z 1995 r., a jej przegląd stał się objętościowo znaczącą częścią biuletynu.

W zakresie prasy rosyjskiej dominują trzy czasopisma: „Jantarnyj Kraj”, „Straż Bałtiki” i „Kaliningradskaja Prawda” (łącznie z tych trzech gazet pochodzi ok. 88% informacji w dziale), a w mniejszym stopniu wykorzystywana jest także „Swobodnaja Zona”. Jeśli chodzi o prasę niemiecką, to wykorzystywane są przede wszystkim „Das Ostpreussenblatt” i „Königsberger Express”

(po 36% informacji w dziale), nieporównanie słabiej reprezentowana jest „Frankfurter Allgemeine Zeitung” (8% informacji), a zupełnie sporadycznie „Der Spiegel”, „Das Parlament”, „Lübecker Nachrichten”. Z prasy litewskiej najszerzej wykorzystywane są „Algimimas” i „Vacary Ekspresos” (po 20% informacji), „Lietuvos Aidas”, „Klaipeda” i „Lietuvos Rytas” (po 11—13%), zaś pozostałe informacje czerpane są z innych tytułów, w tym sporadycznie tylko z prasy rosyjskojęzycznej wydawanej na Litwie.

Dobór i stopień wykorzystywania prasy litewskiej nie budzi zasadniczych wątpliwości, poza ewentualnie szerszym — jeśli to możliwe — prezentowaniem opinii wydawanej na Litwie prasy rosyjskojęzycznej. Natomiast pewne znaki zapytania pojawiają się w związku z prasą rosyjską i niemiecką. W pierwszym przypadku chodziłoby o sięgnięcie również do gazet spoza obwodu kaliningradzkiego, a konkretnie do wybranych tytułów centralnych. Zapewne nie wzbogaci to przeglądu wydarzeń w obwodzie, ale może przynieść istotne treści w zakresie prezentacji panoramy opinii odnoszących się do problematyki poruszanej w biuletynie. W związku zaś z prasą niemiecką pojawić się musi pytanie, czy rzeczywiste zainteresowanie problematyką wschodniopruską w Niemczech ma taki rozkład, jaki wynikałby ze stopnia wykorzystywanych w biuletynie źródeł? Dominująca pozycja „Königsberger Express” i „Das Ostpreussenblatt” sugeruje, iż to reprezentowane przez te tytuły środowiska wykazują jedynie, czy niemalże jedynie, zainteresowanie tą problematyką. W jakim stopniu opinie ujawniane na łamach tych gazet są reprezentatywne dla szerszych kręgów społeczeństwa niemieckiego? Jest to kwestia zasadniczej natury, bowiem kryje się za nią problem rzeczywistych nastawień środowisk opiniotwórczych w Niemczech i przyświecających im celów. Warto zasugerować redakcji podjęcie pewnych samodzielnych ocen, choćby wynikających z gromadzonego i wykorzystywanego materiału, a po roku wydawania pisma, jest to już chyba możliwe.

Należy też chyba zastanowić się nad wykorzystaniem w biuletynie prasy polskiej i nad prezentacją polskich opinii. Redakcja miała zapewne rację uznając, iż sprawą zasadniczą jest udostępnienie polskiemu czytelnikowi przede wszystkim tego, co jest trudno dostępne oraz wymaga kłopotliwych i czasochłonnych poszukiwań. Na poziomie faktograficznym skorzystanie ze źródeł polskich zapewne nie przyniesie nic szczególnie obiecującego. Natomiast nie będzie już tak w sferze opinii i pod tym względem brak polskich głosów w prezentowanej panoramie nie jest obojętny. Jeśli na przeszkodzie stoją bariery objętościowe, to być może jakimś rozwiązaniem byłoby tylko sygnalizowanie poważniejszych publikacji z dołączoną informacją bibliograficzną.

Materiały zawarte w przeglądach prasy przedstawiane są w trzech różnych formach:

- przedruku w całości lub we fragmentach wybranych publikacji prasowych;
- zreferowania pojedynczych publikacji;
- przedstawiania wybranych wydarzeń w oparciu o zestaw informacji czerpanych z jednego lub wielu źródeł.

Autorzy biuletynu sprawnie i trafnie posługują się wszystkimi tymi formami, tworząc za ich pomocą sugestywny obraz interesującej ich rzeczywistości, a zarazem dbając o zróżnicowanie perspektywy obserwacji. W otwierającej każdy numer notatce odredakcyjnej zwracają uwagę na zjawiska kluczowe

i najbardziej aktualne, ale ich nie komentują, dbając o informacyjny charakter wydawnictwa.

Na szczególną uwagę zasługuje dział „Dokumenty”, obecny w większości numerów biuletynu. Redakcja zamieściła w nim wiele istotnych dokumentów, w tym tak zasadnicze, jak projekt Statutu Obwodu Kaliningradzkiego (nr. 8 i 9/1995), projekt ustawy federalnej „O szczególnej Strefie Ekonomicznej w Obwodzie Kaliningradzkim”, ustawy „O warunkach popierania inwestycji w Obwodzie Kaliningradzkim (SEZ «Jantar»)” i „O własności państwowej Obwodu Kaliningradzkiego” (nr 9/1995), „O zasobie archiwalnym Obwodu Kaliningradzkiego i archiwach” i „O zachowaniu obiektów spuścizny historyczno-kulturalnej i pomników przyrody na terytorium Obwodu Kaliningradzkiego” (nr 7/1995), Statut Rosyjsko-Polskiej Rady do spraw Współpracy Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej z regionami Rzeczypospolitej Polskiej (nr 7/1995) i inne.

Biuletyn jest wydawnictwem ogromnie pożytecznym dla wszystkich zainteresowanych problematyką obwodu kaliningradzkiego zarówno w wymiarze politycznym, jak i ekonomicznym i kulturalnym, ale nie tylko. Wiele cennych informacji znajdują tam także ci wszyscy, którzy poszukują wiadomości o zjawiskach zachodzących w południowo-wschodniej części basenu Morza Bałtyckiego oraz w Rosji, bowiem to, co dzieje się w obwodzie kaliningradzkim odbija — wprawdzie w dość specyficzny sposób — procesy zachodzące w całej Federacji. Wreszcie nie jest to wydawnictwo bez znaczenia dla osób zajmujących się problematyką niemiecką, a zwłaszcza polityką Niemiec w tej części Europy. Charakter podawanych informacji czyni przy tym biuletyn atrakcyjnym nie tylko dla badaczy, ale i dla praktyków życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego. Życzyć zatem należy redakcji owocnego kontynuowania i rozwijania tej inicjatywy.